

JOANNA SONDEL-CEDARMAS

Uniwersytet Jagielloński

Wspomnienie Profesora Wiesława Kozuba-Ciembroniewicza

Non omnis moriar

Dnia 13 lutego 2015 roku zmarł prof. Wiesław Kozub-Ciembroniewicz, kierownik Katedry Współczesnych Doktryn Politycznych w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych, przewodniczący Rady Naukowej Centrum Badań Holokaustu, były dziekan Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wiadomość o odejściu Profesora była bolesnym ciosem dla nas wszystkich, jego uczniów i współpracowników, chociaż wiedzieliśmy, iż od dawna zmagał się z ciężką chorobą.

Pisząc o Profesorze i jego dokonaniach naukowych, jest mi trudno nie podzielić się kilkoma wspomnieniami natury osobistej. Profesor Kozub-Ciembroniewicz był rodowitym krakowianinem. W Stołecznym Królewskim Mieście Krakowie przyszedł na świat 26 lipca 1944 roku. Jego dzieciństwo i młodość były związane z krakowskim Zwierzyńcem. Jak wspominał, z okien rodzinnego domu widać było zakole Wisły i wzgórze wawelskie z Wieżą Srebrnych Dzwonów i Wieżą Zegarową Katedry, która odmierza czas mieszkańcom grodu Kraka, a bijący z Wieży Zygmuntońskiej w szczególnie ważnych dla narodu polskiego okolicznościach dzwon Zygmunta jest symbolicznym sercem całej Polski. Dzielnica Zwierzyniec ze swoimi tradycjami i zwyczajami, klasztorem Sióstr Norbertanek, Wzgórzem bł. Bronisławy, kopcem Kościuszki, corocznym odpustem Emaus w poniedziałek wielkanocny, wymarszem Łajkonika w zakończenie oktawy Bożego Ciała, sięgająca aż po Błonia, park Jordana, była czymś w rodzaju Jego „małej ojczyzny”. Tu też mieści się klub piłkarski Cracovia, któremu przez całe życie wiernie kibicował.

Naukę rozpoczął w Szkole Podstawowej nr 31 im. dr. Henryka Jordana. Ten drobny szczegół w Jego biografii utkwiał mi w pamięci, ponieważ zupełnie przypadkowo w czasie mojego kolokwium doktorskiego Profesor — promotor

mojej rozprawy, czytając mój życiorys, który zaczęłam z przesadną gorliwością od nauki w Szkole Podstawowej właśnie nr 31, dowcipnie skwitował: „Tak. Ja też do niej chodziłem!”. I tym właśnie zdaniem rozładował początkowo nerwową atmosferę. Kontynuował edukację w prestiżowym I Liceum Ogólnokształcącym im. Bartłomieja Nowodworskiego, szkole, w której kształcili się między innymi Jan III Sobieski, Jan Matejko, Stanisław Wyspiański, znanej przede wszystkim ze znakomitego przygotowania humanistycznego, ale też hasła będącego mottem dla każdego wychowanka: „Semper in altum!”. Następnie rozpoczął naukę na Uniwersytecie Jagiellońskim, studiując na dwóch kierunkach. W 1964 roku ukończył prawo, a w 1972 roku uzyskał tytuł magistra historii. Z Uniwersytetem Jagiellońskim był związany przez prawie 50 lat, gdyż po ukończeniu studiów prawniczych 1 października 1967 roku został zatrudniony w Katedrze Historii Doktryn Politycznych i Prawnych kierowanej przez prof. dr. hab. Konstantego Grzybowskiego na Wydziale Prawa UJ. Profesora Grzybowskiego uważał za swojego mistrza i wielokrotnie cytował na wykładach i seminariach. Poświęcił mu także obszerny wstęp pt. *Konstanty Grzybowski — uczony, homo politicus, publicysta* w opracowaniu pod swoją redakcją pt. *Konstanty Grzybowski — myśliciel sceptyczny*, które ukazało się nakładem Księgarni Akademickiej w Krakowie w 2000 roku.

W 1974 roku Profesor Kozub-Ciembroniewicz uzyskał stopień naukowy doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy *Państwo faszystowskie Mussoliniego. Doktryna polityczna i regulacje prawne*, której promotorem był prof. dr hab. Marek Sobolewski, a w roku 1983 — stopień doktora habilitowanego w zakresie historii doktryn politycznych i prawnych w oparciu o rozprawę *Socjaldemokracja w Austrii współczesnej 1945–1966*. W dniu 1 września 1984 r. został mianowany przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego i Techniki na stanowisko docenta w UJ; w 1992 roku uzyskał stanowisko profesora nadzwyczajnego w UJ; w 1993 r. nadany Mu został tytuł naukowy profesora nauk prawnych; w 2008 roku został natomiast mianowany na stanowisko profesora zwyczajnego w UJ. Od 1985 roku pełnił także funkcję kierownika Zakładu (a następnie Katedry) Współczesnych Doktryn Politycznych w Instytucie Nauk Politycznych, przekształconym później w Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ.

Moje pierwsze spotkanie z Panem Profesorem było wynikiem wyjątkowo szczęśliwego zbiegu okoliczności. Studiowałam wówczas na V roku filologii włoskiej i zamierzałam pisać pracę magisterską o propagandzie politycznej włoskiego faszyzmu. Tematyka ta znacznie wykraczała poza zainteresowania badawcze pracowników Instytutu Filologii Romańskiej UJ, zajmujących się przede wszystkim badaniem języka i historii literatury włoskiej, w związku z czym byłam zmuszona prowadzić badania na własną rękę. Ostatecznie moje zainteresowania naukowe skupiły się na działalności i stylu politycznym włoskiego pisarza, poety oraz polityka Gabriele D’Annunzia, a w szczególności na stworzonym przez niego ceremoniale politycznym w okresie okupacji Fiume, który stał się następnie wzorem i inspiracją dla Benita Mussoliniego. Po wstępnej kwerendzie

w bibliotekach i archiwach krakowskich zorientowałam się, że na temat tego aspektu działalności włoskiego wieszcza nie ma nic. Rozszerzając pole badawcze na okres faszyzmu, dotarłam do opracowań Profesora Kozuba-Ciembroniewicza, zwłaszcza *Doktryny włoskiego faszyzmu i antyfaszyzmu w latach 1922–1939*. Ku mojej wielkiej radości udało mi się spotkać osobiście z Profesorem, który nie tylko udzielił mi wielu niezwykle cennych wskazówek bibliograficznych, ale także zaprosił do uczestnictwa w seminarium doktoranckim. Po obronieniu pracy magisterskiej w Instytucie Filologii Romańskiej UJ w 1999 roku zdecydowałam więc podjąć studia doktoranckie w INPiSM UJ, przygotowując pod Jego kierunkiem rozprawę na temat myśli politycznej D’Annunzia na tle genezy włoskiego faszyzmu. Tak rozpoczęła się bardzo owocna współpraca naukowa trwająca ponad 16 lat. Z wielką sympatią wspominam klimat ówczesnych seminariów, na które przychodzili nie tylko doktoranci, ale też — i to licznie — studenci ostatnich lat. W czasie owych pamiętnych „spotkań czwartkowych”, często przy filiżance kawy, dyskutowaliśmy zarówno o interesujących nas problemach badawczych, jak i o współczesności. Profesor niezwykle barwnie rozprawiał o wydarzeniach z historii Polski, tradycji i historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, często przeplatając swoje narracje anegdotami i dowcipami, które potrafił opowiadać z niezwykłym wdziękiem. Mnie szczególnie utkwiły w pamięci Jego wspomnienia wydarzeń Marca ‘68 roku na UJ, kiedy będąc młodym asystentem, na polecenie Profesora Grzybowskiego w czasie ataku MO i ZOMO na dzielnicę uniwersytecką miał sprawdzić czy „jego” studenci bezpiecznie przebywają w akademikach.

Nie był szczególnie surowym promotorem, który kontroluje na bieżąco wyniki pracy czy próbuje narzucać tematy badawcze swoim uczniom. Raczej wymagał dużej samodzielności i autodyscypliny, dyskretnie obserwując postępy w pracy naukowej. Potrafił nie tylko zainspirować do podejmowania nowatorskich badań naukowych, ale także gorąco zachęcał do szukania grantów i wyjazdów na stypendia zagraniczne. Kiedy jednak zdarzało się, że młody, niedoświadczony adept nauki zaplątał się w swoich badaniach, „utknął w martwym punkcie”, Profesor interweniował i w kilku celnych uwagach potrafił wyjaśnić problematyczne zagadnienie i wskazać właściwy kierunek badawczy. Pamiętam dwa takie wydarzenia, jedno w trakcie pisania pracy doktorskiej, kiedy wspólnie omawialiśmy bardziej skomplikowane aspekty opracowanej przez D’Annunzia i Alceste De Ambrisa konstytucji fiumeńskiej (*Carta del Carnaro*), i drugie przed habilitacją, kiedy już jako pracownik naukowy odwiedziłam seminarium doktoranckie Profesora i w czasie niezwykle interesującej dyskusji rozwiązaliśmy gnębiący mnie problem stosunku włoskich nacjonalistów do faszyzmu. Zresztą widywaliśmy się dość często w Instytucie Europeistyki, gdzie prowadził wykłady na studiach magisterskich na kierunku europeistyka w ramach specjalności wiedza o Holokauście i totalitaryzmach — powstałej w 2008 roku dzięki Jego osobistemu zaangażowaniu — z przedmiotów: współczesne doktryny polityczne oraz totalitaryzm, bolszewizm, faszyzm, narodowy socjalizm, a ja objęłam

zajęcia z polityki rasistowskiej faszystowskich Włoch na tle porównawczym. Wspomniane wykłady Profesora, zarówno ze względu na interesującą tematykę, jak i zdolności oratorskie, cieszyły się ogromnym zainteresowaniem studentów. Nie sposób też zapomnieć Jego niezwyklej kultury osobistej, wielkiej życzliwości, dobroci i szacunku dla wszystkich: kolegów, młodszych współpracowników, doktorantów i studentów.

Już od lat 70. zainteresowania badawcze Profesora koncentrowały się na doktrynie i instytucjach włoskiego faszystowskiego państwa¹. Tej tematyce poświęcił zarówno wspomnianą już pracę doktorską *Państwo faszystowskie Mussoliniego*, wiele artykułów opublikowanych w „Studiach nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi”, *Zeszytach Naukowych UJ*, „Czasopiśmie Prawno-Historycznym” i „Przeglądzie Zachodnim”, dotyczących m.in. koncepcji politycznych ideologów faszystowskiego państwa, w tym Benito Mussoliniego, Giovanniego Gentilego, Gioacchina Volpego, Guida Bortolotta, Giuseppe Bottaia, Sergia Pannunzia, Carla E. Basilego, najważniejszych prekursorów: Enrica Corradiniego, Vilfreda Pareta i Alfreda Rocca² oraz czołowych krytyków faszystowskiego państwa³, jak i dwie niezwykle ważne w całym dorobku naukowym książki *Doktryna włoskiego faszystowskiego państwa w latach 1922–1939*, za którą otrzymał prestiżową Nagrodę Naukową Wydziału I

¹ Nie można pominąć innych ścieżek badawczych Profesora Kozuba-Ciembroniewicza, na przykład badań nad dziejami i istotą austriackiej socjaldemokracji (*Socjaldemokracja w Austrii współczesnej 1945–1966*, Poznań 1982), ideologią nacjonalistyczną w Polsce w okresie międzywojennym (*Ruch Młodych Obozu Wielkiej Polski — koncepcja państwa i władzy*, „Krakowskie Studia Prawnicze” IX, 1976, s. 71–85; *Faszyzm a doktryna polityczna Obozu Zjednoczenia Narodowego*, „Studia Historyczne” z. 4, 1986, s. 621–629), myślą polityczną Antoniego Zygmunta Helcla (*Myśl polityczna Antoniego Zygmunta Helcla*, Kraków 1978; *Antoni Zygmunt Helcel*, Wrocław-Kraków 1980; *Austria a Polska w konserwatyzmie Antoniego Z. Helcla 1846–1965*, Kraków 1985, i opracowanie redakcyjne: A.Z. Helcel, *O prawdziwym i fałszywym konserwatyzmie. Wybór pism*, wstępem opatrzył W. Kozub-Ciembroniewicz, Kraków 2007, s. VII–XXXV) czy doktryną państwa i prawa Konrada Adenauera (*Konrad Adenauer. Personalizm i tradycjonalizm*, Kraków 2000).

² Wśród najważniejszych opracowań cytuję: *Doktryna faszystowskiego państwa Benito Mussoliniego*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” (SnFiZH) XIV, 1991, s. 47–59; „Manifest faszystowski” Giovanniego Gentile i „Protest” Benedetto Crocego, SnFiZH X, 1987, s. 179–194; *Państwo „etyczne” Giovanniego Gentile*, SnFiZH XX, 1997, s. 211–222; *Faszyzm a historia według Gioacchina Volpego*, SnFiZH XXI, 1998, s. 21–31; *Wódz, elita, masy w ideologii Guida Bortolotta*, SnFiZH XVII, 1994; *Faszyzm w interpretacji Giuseppe Bottaia*, [w:] *Historia, idee, polityka. Księga dedykowana profesorowi Janowi Baszkiewiczowi*, pod red. F. Ryszki et al., Warszawa 1995, s. 276–283; *Państwo faszystowskie w interpretacji Sergio Pannunzio*, SnFiZH XIX, 1996, s. 73–84; *Faszyzm w myśli Carlo E. Basilego*, [w:] *Studia z historii państwa, prawa i idei: prace dedykowane profesorowi Janowi Malarczycowi*, pod red. A. Korobowicza, H. Olszewskiego, Lublin 1997, s. 197–203; *Faszyzm wobec demoliberalizmu według Alfredo Rocca*, SnFiZH XXII, 1999, s. 115–127.

³ *Benedetto Croce, Luigi Sturzo, Filippo Turati — doktryna polityczna włoskich faszystów*, [w:] *Sprawozdanie z posiedzeń Komisji Naukowych*, Komisja Nauk Politycznych, XXX, 1–2, 1986, s. 102–103; *Geneza faszystowskiego państwa w interpretacji Filippo Turatiego*, SnFiZH XII, 1987, s. 73–86; *Faszyzm als eine neue Form der Reaktion in der politischen Reflexion von Francesco Nitti*, Archivum Iuridicum Croacoviense XXIV–XXV, 1991/1992, s. 37–40; *Lewica włoska wobec faszystowskiego państwa w latach 1926–1939*, SnFiZH XVI, 1993, s. 123–140.

Nauk Społecznych Polskiej Akademii Nauk w dziedzinie nauk politycznych za 1992 rok oraz *Doktryna i system władzy Włoch faszystowskich*, opublikowaną w 2011 roku, będącą monumentalnym dziełem, stanowiącym kompendium wiedzy w zakresie doktryny faszystowskich Włoch. Należy również pamiętać o Jego badaniach nad rozwojem polskich interpretacji faszyzmu⁴, a także recepcji ideologii faszystowskiej w Polsce w okresie międzywojennym⁵.

W ostatnich latach najważniejszym polem badawczym Profesora stały się studia komparatystyczne nad totalitaryzmem prowadzone w szerszej perspektywie porównawczej — nie tylko w związku z włoskim faszyzmem, ale też nazizmem oraz bolszewizmem. Tematyce tej poświęcona była, zorganizowana przez Niego wraz z Instytutem Hanny Arendt w Dreźnie, międzynarodowa konferencja „U źródeł totalitaryzmów XX wieku, w 90. Rocznice rewolucji bolszewickiej”, która odbyła się w Krakowie w listopadzie 2007 roku, wspomniane już studium *Doktryna i system władzy Włoch faszystowskich na tle porównawczym*, a także napisana wraz z Profesorem Markiem Bankowiczem książka *Dyktatury i tyranie. Szkice o niedemokratycznej władzy* (Kraków 2007), w której Profesor Kozub-Ciembroniewicz opracował pierwszą część, stanowiącą niezwykle wnikliwą analizę totalitaryzmu i faszyzmu, ich krytykę oraz interpretację. Opracował też do przygotowanego *Słownika społecznego* pod redakcją Bogdana Szlachty hasło *Faszyzm*.

Wspominając niezwykle osobę Profesora, nie można zapomnieć o Jego pełnej oddaniu działalności organizacyjnej przy tworzeniu Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych, którego następnie był dziekanem przez dwie kadencje w latach 2002–2008 — ze względu na ogromne zaangażowanie i troskę w jego funkcjonowanie otrzymał przydomek „Ojciec Dziekan” — oraz Centrum Badań Holokaustu, w którym objął funkcję przewodniczącego Rady Naukowej. Wielka aktywność Profesora Kozuba-Ciembroniewicza w tej ostatniej komórce naukowo-dydaktycznej, ściśle związana z Jego zainteresowaniami naukowymi nad faszyzmem i totalitaryzmem, zaowocowała nie tylko niezwykle interesującymi zajęciami, ale także kilkoma ważnymi konferencjami naukowymi oraz kontaktami naukowymi z najbardziej prestiżowymi ośrodkami badawczymi w Stanach Zjednoczonych, Europie i Izraelu. Profesor był również prezesem Zarządu Stowarzyszenia Klubu Chrześcijań i Żydów „Przymierze”, sekretarzem Kapituły Nagrody im. Ks. Stanisława Musiała oraz przewodniczącym Grupy Polskiej Istituto per la Storia del Risorgimento Italiano.

⁴ *Interpretacje faszyzmu w Polsce (1945–1989)*, SnFiZH XVIII, 1995; *Faszyzm w interpretacji Konstantego Grzybowskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1996, z. 1–2, s. 195–200; *Faszyzm i niedemokratyczne systemy władzy w twórczości Franciszka Ryszki*, SnFiZH XXVII, 2004.

⁵ *La ricezione ideologica del fascismo italiano in Polonia negli anni 1927–1933*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne” CXLI, 1992, z. 92, s. 89–101 i *La ricezione ideologica del fascismo italiano in Polonia negli anni 1927–1933*, „Storia Contemporanea” z. 1, 1993, s. 5–17; *Problematyka faszyzmu w międzywojennej „Encyklopedii nauk politycznych”*, SnFiZH XXVI, 2003.

O Jego szerokiej działalności i szacunku, jakim cieszył się w środowisku naukowym, świadczą zarówno członkostwo w wielu prestiżowych instytucjach (np. Komisji Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Polskim Towarzystwie Nauk Politycznych, krakowskim Oddziale Polskiego Towarzystwa Myśli Politycznej, a także w radach programowych czasopism naukowych „Politeja. Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ”, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi”, a obecnie „Studia nad Autorytaryzmami i Totalitaryzmami”), jak i liczne odznaczenia za aktywność na polu naukowym i społecznym (m.in. Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Medal Uniwersytetu Jagiellońskiego *Plus ratio quam vis*, Odznaka *Honoris Gratia* Prezydenta Miasta Krakowa).

Profesor Wiesław Kozub-Ciembroniewicz pozostanie na zawsze w pamięci swoich uczniów i współpracowników nie tylko jako wybitny naukowiec, jeden z największych w Polsce znawców włoskiego faszyzmu, który pozostawił po sobie obszerny i znaczący dorobek naukowy oraz wyznaczył nowe kierunki badań, zwłaszcza w dziedzinie totalitaryzmów, ale także jako dobry i szlachetny Człowiek.

Bibliografia

- Helcel A.Z., *O prawdziwym i fałszywym konserwatyzmie: wybór pism*, red. W. Kozub-Ciembroniewicz, Kraków 2007.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Antoni Zygmunt Helcel*, Wrocław-Kraków 1980.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Austria a Polska w konserwatyzmie Antoniego Z. Helcla 1846–1965*, Kraków 1985.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Benedetto Croce, Luigi Sturzo, Filippo Turati — doktryna polityczna włoskich faszystów*, „Sprawozdanie z posiedzeń Komisji Naukowych, Komisja Nauk Politycznych” 30, 1986, z. 1–2, s. 102–103.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Doktryna faszyzmu Benito Mussoliniego*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” XIV, 1991, s. 47–59.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Fascismus als eine neue Form der Reaktion in der politischen Reflexion von Francesco Nitti*, „Archivum Iuridicum Croacoviense” XXIV–XXV, 1991/1992, s. 37–40.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Faszyzm a doktryna polityczna Obozu Zjednoczenia Narodowego*, „Studia Historyczne” 1986, z. 4, s. 621–629.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Faszyzm a historia według Gioacchina Volpego*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” XXI, 1998, s. 21–31.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Faszyzm i niedemokratyczne systemy władzy w twórczości Franciszka Ryszki*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” XXVII, 2004.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Faszyzm w interpretacji Giuseppe Bottaia*, [w:] *Historia, idee, polityka. Księga dedykowana profesorowi Janowi Baszkiewiczowi*, red. F. Ryszka et al., Warszawa 1995, s. 276–283.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Faszyzm w interpretacji Konstantego Grzybowskiiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1996, z. 1–2, s. 195–200.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Faszyzm w myśli Carlo E. Basilego*, [w:] *Studia z historii państwa, prawa i idei: prace dedykowane profesorowi Janowi Malarczykowi*, red. A. Korobowicz, H. Olszewski, Lublin 1997, s. 197–203.

- Kozub-Ciembroniewicz W., *Faszyzm wobec demoliberalizmu według Alfredo Rocco*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” XXII, 1999, s. 115–127.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Geneza faszyzmu w interpretacji Filippo Turatięgo*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” XII, 1987, s. 73–86.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Interpretacje faszyzmu w Polsce (1945–1989)*, SnFiZH XVII, 1995.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Konrad Adenauer. Personalizm i tradycjonalizm*, Kraków 2000.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *La ricezione ideologica del fascismo italiano in Polonia negli anni 1927–1933*, „Storia Contemporanea” 1993, z. 1, s. 5–17.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *La ricezione ideologica del fascismoitaliano in Polonia neglianni 1927–1933*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne” CMXLIII, 1992, z. 92, s. 89–101.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Lewica włoska wobec faszyzmu w latach 1926–1939*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” XVI, 1993, s. 123–140.
- Kozub-Ciembroniewicz W., „*Manifest faszystowski*” *Giovanniego Gentile* i „*Protest*” *Benedetto Crocego*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” X, 1987, s. 179–194.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Myśl polityczna Antoniego Zygmunta Helcla*, Kraków 1978.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Państwo „etyczne” Giovanniego Gentile*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” XX, 1997, s. 211–222.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Państwo faszystowskie w interpretacji Sergio Pannunzio*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” XIX, 1996, s. 73–84.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Problematyka faszyzmu w międzywojennej „Encyklopedii nauk politycznych”*, „Studia nad faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” XXVI, 2003.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Ruch Młodych Obozu Wielkiej Polski — koncepcja państwa i władzy*, „Krakowskie Studia Prawnicze” IX, 1976, s. 71–85.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Socjaldemokracja w Austrii współczesnej 1945–1966*, Poznań 1982.
- Kozub-Ciembroniewicz W., *Wstęp*, [w:] A.Z. Helcel, *O prawdziwym i fałszywym konserwatyzmie: wybór pism*, Kraków 2007, s. VII–XXXV.

REMEMBERING PROFESSOR WIESŁAW KOZUB-CIEMBRONIEWICZ

Summary

The paper is devoted to the scholarly work of the late Prof Wiesław Kozub-Ciembroniewicz, a researcher of political and legal doctrines from Kraków. The author examines the most important areas of his research, pointing to Prof Kozub-Ciembroniewicz’s fundamental role in Polish research into the Fascist doctrine. In addition, she stresses Prof Kozub-Ciembroniewicz’s contribution to the analysis of totalitarianism carried out from a broader comparative perspective, not only with regard to Italian Fascism, but also Nazism and Bolshevism.

Keywords: Fascism, totalitarianism, political and legal doctrines, Italy, Kozub-Ciembroniewicz.

Joanna Sondel-Cedarmas
joanna.sondel-cedarmas@uj.edu.pl